

Перегуда Євген Вікторович, доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук Київського національного університету
будівництва і архітектури, Україна
e-mail: yevgennn@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-7561-7193

Гербут Надія Анатоліївна, кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук Київського національного університету
будівництва і архітектури, Україна
e-mail: gerbutn@i.ua
ORCID ID: 0000-0001-9776-3386

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН ЗАСОБАМИ АРХІТЕКТУРИ¹

Сучасні тенденції обумовлюють значну роль візуалізаційного механізму символічної політики. Символ не лише репрезентує дійсність, він тотожний їй. Механізмом її формування визначено сприйняття символічного об'єкта, обумовлене соціальним позиціонуванням. Зв'язок архітектури та політики продемонстровано на прикладах президентських резиденцій Туреччини, пам'ятників Т. Шевченку, а зміну інформаційного наповнення об'єкту – площі Згоди та Вандомської колони.

***Ключові слова:** символ, символічна політика, візуалізація, архітектура, свідомість.*

Постановка проблеми. Дослідження ролі архітектури у формуванні суспільно-політичних відносин є актуальною проблемою. Архітектура має потужний потенціал із точки зору впливу на політичну свідомість громадян. Починаючи із стародавніх суспільств, влада використовувала архітектуру з метою посилення своєї легітимності, формування у підлеглих переконання в її могутності та неможливості боротьби проти неї. Значну роль відігравала архітектура навіть у періоди революційних змін. Зазвичай нова влада через архітектуру впроваджувала у свідомість суспільства нову якість світосприйняття. Хоча в ці періоди йшлося швидше про окремі архітектурні об'єкти, а не архітектурні простори.

¹ Роботу виконано в межах прикладної наукової роботи «Моделі національної консолідації України (на прикладі політики енергоефективності та енергозбереження)» (№ державної реєстрації 0117U004844).

Останнім часом роль архітектури як інструмента формування суспільно-політичних відносин, ще більше посилилась. Це пов'язано із значними технологічними змінами у суспільному розвитку, зокрема стрімким розвитком нових комунікаційних технологій, зростаючими потоками інформації, ущільненням суспільних комунікацій, ускладненням сфери управління [1, с. 221]. Ці процеси мають наслідком «дискредитацію» літературного дискурсу та, навпаки, посилення ролі таких видів інформації, як аудіо-інформація та візуальна інформація. У цьому контексті й відбувається посилення ролі архітектури у моделюванні суспільних відносин. Свідченням цього є й події в Україні, зокрема, політика національної пам'яті, яка набула останніми роками нової якості та інтенсивності та яка спрямована на консолідацію політичної нації, в межах якої одна з найвизначніших ролей відводиться оновленню архітектурного середовища міст.

Водночас роль архітектури у формуванні суспільно-політичних відносин є не лише важливою суспільно-політичною, а й науковою проблемою. Суть наукової проблеми полягає в існуванні різних підходів до досліджуваного явища. На сьогодні в науці відсутній єдиний підхід у тлумаченні ролі архітектури у формуванні суспільно-політичних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення ролі архітектури у формуванні суспільно-політичних відносин ґрунтується на дослідженні явища символічного у суспільстві. Цьому були присвячені праці багатьох видатних вчених, насамперед філософів, соціологів. Вони впровадили низку нових термінів, пов'язаних, зокрема, з використанням символічних явищ у політичній сфері. Так, П. Бурдьйо обґрунтував поняття символічної влади, розуміючи під нею здатність «конструювати реальність», стверджувати певне світобачення або змінювати його, таким чином, впливати на розвиток світу [2, р. 407]. У незалежній Україні дослідженням питань розвитку комунікаційних технологій, маніпулювання суспільною свідомістю, особливостей міфологічної свідомості займалися В. Бушанський, М. Головатий, О. Зернецька, Ю. Левенець, Г. Почепцов, Ю. Шайгородський, Д. Яковлев та ін.

У 1960–1970-их рр. з'явився термін «символічна політика» та перші її концепції М. Едельмана, Т. Мейера, Д. Мосса, У. Сарцинеллі. На пострадянському просторі в цьому напрямі активно працюють такі російські вчені, як О. Малінова, Д. Місюров, С. Поцелуєв. В Україні символічну політику, її механізми вивчали А. Акаймова, М. Бутиріна, І. Дебенко, Л. Зубрицька, Г. Ільтьо, Л. Климанська, С. Лазарєв, П. Олещук, В. Полянська, Ю. Прокопчук, О. Славіна.

Символічна політика тлумачиться вченими як «діяльність політичних акторів, спрямована на виробництво та просування/навіювання як домінуючих певних способів інтерпретації соціальної реальності» [3]. На їх думку, функ-

ціями символічної політики є формування таких інтерпретацій у політичній свідомості, які б забезпечували ірраціональний вибір об'єктом влади рішень, принципів, норм, які йому пропонує суб'єкт влади.

Дослідниками були виокремлені різні механізми символічної політики, зокрема, міфологізація [4, с. 429–431], ідеологізація, метафоризація [5, с. 220–221], театралізація [6, с. 280], ритуалізація [7, с. 305]. Вагоме місце серед них посіла візуалізація. На думку С. Поцелуєва, сучасний етап символічної політики відрізняється тим, що особливої ролі набуває візуальна інформація, яка змінює академічно-книжковий дискурс на мозаїчно-іконографічну образність, раціональне «умовляння» – на рекламну «спокусу» [8, с. 63]. Поширення цього механізму символічної політики пов'язане з більшою його ефективністю, що зумовлено естетичними можливостями, більшою стійкістю емоційних станів, які вони викликають у реципієнтів, ніж семантична інформація [9, р. 131], самою специфікою політичних переконань, які, на думку дослідників, базуються не на фактах та раціональних аргументах, а на сприйнятті колективного досвіду, цінностей, значень. Один із теоретиків символічної політики Т. Мейер навіть запровадив термін «естетичне насильство» [10, с. 174].

Звичайно, є багато засобів візуалізації політичних відносин. Зокрема, важливе місце в цьому контексті посідає художнє мистецтво, чому присвячена низка наукових досліджень [11; 12]. Автори особливо відзначали зростання політичної ролі художнього мистецтва у революційні та постреволуційні часи, що, на їх думку, пов'язано з демократизацією політичних процесів та більшою демократичністю цього виду мистецтва. Так, вони аналізували спалах у період після Революції Гідності, розвитку стріт-арту з домінуванням у ньому мотивів національної єдності, протистояння російській агресії.

Останніми роками також ширяться дослідження, присвячені впливу архітектури на формування символічної політики. В. Кочетков пише, що «архітектура ... є не просто особливим матеріально організованим середовищем, ... а системою образів, символів та кодів, в яких закладений культурний спадок суспільства» [13, с. 110]. Власне в історичній науці, в самій архітектурі дослідження соціального значення архітектури, віддзеркалення нею тенденцій соціального розвитку ніколи не були рідкістю. Але останнім часом у науці поширеним стає наголос на нових аспектах вивчення впливу архітектури на розвиток суспільно-політичних відносин. Зокрема, вивчається зв'язок архітектури з проблемою реалізації прав людини, залежність її розвитку від характеристик політичних систем різних країн [14]. Також дослідження впливу архітектури на політичні відносини здійснюються в межах такої міждисциплінарної галузі досліджень, як урбаністика. Це пояснюється насамперед тим, що архітектурні об'єкти можна умовно поділити на три групи: індивідуальні

об'єкти; ті об'єкти, які можна охопити одним поглядом (наприклад, міські площі); архітектурні об'єкти, які неможливо охопити одним поглядом, тобто місто або окремі його складові. Враховуючи системність процесів містопланування, особливої ваги набуває вивчення впливу саме двох останніх категорій архітектурних об'єктів на формування суспільних відносин, свідомість громадян. Зокрема, значний внесок у вивчення ролі міських площ для суспільно-політичного розвитку зробили О. Хезерлі [15], С. Лоу [16 ; 17] та інші вчені. На їх думку, міська та державна верхівки моделюють громадські простори з тим, щоб їх образ відповідав порядку денному в економіці та політиці, а з часом державні програми вкарбовуються в архітектуру та ландшафт громадського простору та створюють передумови для громадянського протистояння. Останнім часом дослідження впливу містопланування на соціально-політичні відносини поширюються й в Україні, при цьому вітчизняна наука, за допомогою представництв іноземних фондів, аналізує вплив міських просторів на соціально-політичний розвиток як у вітчизняних, так і закордонних містах [18]. В Україні поступово відбувається становлення такої галузі досліджень як політична урбаністика. Її теоретико-методологічні засади розробляє, зокрема, Н. Хома [19].

Природно, що в різних країнах приділяють значну увагу політичному навантаженню архітектури резиденцій президентів, будівель урядів, вищих судових органів влади. Зокрема, в останні роки з'явилися такі дослідження у Туреччині [20], при цьому дослідники зазначають, що політичні підходи радикально змінили міські символи попередніх десятиліть республіки та повністю оновили столицю країни, Індії [21], щодо якої відкидається ідея політико-ідеологічної нейтральності архітектури вищих органів влади, та інших країнах. Вивчається проблема урядових кластерів і в Україні [22].

Водночас у науковій літературі є й дослідження теоретичних засад впливу на розвиток соціально-політичних відносин будь-яких, зокрема окремих, архітектурних об'єктів [23–25]. В українській та іншій пострадянській політології в цьому відношенні можна виділити праці Н. Хоми [26], С. Сітара [27] та ін.

Проте у вітчизняних дослідженнях наявні деякі суперечності, відчувається спадок старих радянських теоретичних підходів. Зокрема, часто увагу звертають лише на віддзеркалення в архітектурі тенденцій соціального, зокрема політичного, розвитку, тоді як активність самої архітектури ігнорується.

Формулювання цілей. Мета статті полягає в аналізі механізмів взаємного впливу архітектури та суспільно-політичних відносин, зокрема здатності архітектури не лише віддзеркалювати тенденції суспільно-політичного розвитку, а й впливати на них.

Виклад основного матеріалу. Для нашого дослідження важлива характеристика філософом О. Лосевим функцій символів. До палітри цих функцій він відносив не лише «відображення дійсності», «сигніфікацію дійсності», а й такі як «смісл дійсності», «інтерпретація дійсності», «перетворення дійсності» [28, с. 214–215]. Абсолютизуючи останні елементи цієї палітри, ми маємо сказати, що символ не лише представляє соціальну дійсність, не просто віддзеркалює її – він такою дійсністю є, а в динамічному аспекті символ (об’єкт, що має певне символічне навантаження) відтворює, тобто формує дійсність.

Це, у свою чергу, змушує змінити погляд на проблему співвідношення між архітектурою та політичною сферою. Перша не лише віддзеркалює тенденції розвитку другої, а й є активним чинником, сама впливає на формування суспільно-політичних відносин. Ще у першій половині ХХ ст. один із корифеїв радянського конструктивізму В. Гінзбург зауважував, що архітектор є не лише декоратором, а й організатором життя [29]. Одними з останніх досліджень активного впливу архітектури на соціальні відносини є праці нейропсихолога К. Елларда, згідно з яким ми будуємо, щоб змінювати сприйняття, впливати на думки та почуття; таким чином ми організуємо людську діяльність, виявляємо свою владу [23].

Сучасна дослідниця політичних засад архітектурного символізму Н. Хома, аналізуючи архітектуру радянського тоталітаризму, пише про те, що остання виконувала не лише пропагандистські, а й соціально-організуючі функції [26, с. 95]. Нарешті, найбільш чітко, на нашу думку, цю думку висловив В. Росман, який вважає, що політика формує простір, але простори, у свою чергу, формують політику. Просторові зміни можуть стимулювати певні політичні зміни [30].

Але водночас постає ще одна проблема. Логічно зробити висновок, що, коли ми говоримо про зворотній вплив архітектури на формування суспільно-політичних відносин, то насправді йдеться про вплив на це архітектора або замовника будівництва, які намагаються сформувати у споживача архітектурних об’єктів певні образи суспільних явищ, спрямувати розвиток його свідомості в певному напрямі та стимулювати відповідний тип політичної поведінки.

Доцільно згадати, що один із засновників сучасних досліджень комунікаційних технологій Г. Маклюен свого часу винайшов принцип ампутації інформаційного засобу від його створювача: «...Будь-яка технологія є зовнішньою проекцією, або самоампутацією, наших фізичних тіл, й таке поширення назовні вимагає, між іншим, нових пропорцій, або нової рівноваги, між іншими органами та розширеннями тіла...» [31, с. 54]. Говорячи повсякденною мовою, інформаційний засіб, будучи створеним, «починає жити власним

життям». Його функціонування може не відповідати тому задуму, який вкладав у нього його творець.

Звичайно, Г. Маклюен застосовував цей принцип до так званих традиційних медіа, наприклад, газет, телебачення, але його висновки можуть бути поширені на будь-який комунікаційний засіб, зокрема на архітектуру. У цьому випадку вказана «самоампутація» призводить до того, що, як висловився відомий австрійський архітектор Г. Зедльмайер, архітектура здатна предметно зображати щось, що перевищує її, бути образом, що відсилає до іншої реальності, більшої та інакшої розмірності [32].

Як стверджують В. Федоров та І. Коваль: «особистісний смисл взаємодії індивіда з архітектурним простором у соціально-символічному аспекті проявляється через вплив на: психофізіологічний статус суб'єкта сприйняття; особистісні утворення (мотиваційні структури, вольові вияви, емоційний фон); уявлення людини про себе як соціального індивіда [33, с. 105]. Отже, тією «більшою реальністю», про яку говорить Г. Зедльмайер, є саме суспільство, точніше палітра історичного досвіду, цінностей, переконань, емоцій, які існують у ньому.

Відтак архітектура зовсім необов'язково впливає на суспільство таким чином, як це планував архітектор або замовник будівництва. Досить часто вони не досягають того характеру впливу, тобто створення такого образу, на який вони розраховували. Інколи архітектурні об'єкти викликають у громадян зовсім інші асоціації, а відповідно їх поведінка стає зовсім не такою, на яку очікували творці архітектурних об'єктів (будь-яких символічних об'єктів). Також мусимо визнати, що архітектурний об'єкт може викликати формування у його споживачів різних образів, емоцій, історичних спогадів, а відтак і різних типів поведінки.

Д. Місюров стверджує, що смислова структура символу розрахована на внутрішню роботу того, хто сприймає [34, с. 19]. Тобто споживач архітектурного об'єкта зовсім не є пасивним приймачем задуму архітектора, він бере участь у формуванні тієї суспільно-політичної дійсності, частиною якої цей об'єкт є. Розбіжності у сприйнятті архітектурних об'єктів пов'язані з різним історичним досвідом індивідів або цілих соціальних груп, їх орієнтаціями в суспільстві.

Більше того, з точки зору їх впливу на суспільство архітектурні об'єкти здатні еволюціонувати, тобто змінювати своє змістове (символічне) навантаження з часом, а відтак і змінювати реакції, які ці об'єкти викликають у споживачів. Зміна такого навантаження об'єкта є функцією зміни соціально-політичної ситуації, в тому числі такої зміни, яку цей об'єкт і стимулював.

До речі, в науці є теоретичні обґрунтування динамічного розвитку архітектури. Зокрема, можна згадати концепцію «адаптивної архітектури» кібер-

нетика Ніколаса Негропonte, який представив архітектуру у вигляді обчислювальної машини, здатної реагувати на користувача та взаємодіяти з ним [35], та подальші дослідження у контексті «адаптивної архітектури» [36]. Наразі напрямом, який швидко розвивається, є проектування мобільних оболонок для будівель, які здатні змінювати форму будівель згідно з показниками датчиків [23]. А згідно з теорією С. Кухарського, зміни можуть торкатися одразу чотирьох рівнів архітектури – окремі елементи, окремі будівлі, середовище та місто [37].

Отже, механізмом формування дійсності через символізацію є вкладення тим, хто сприймає символ, нового смислу в нього, а розбіжності у такому сприйнятті пов'язані насамперед із різним соціальним позиціонуванням споживачів, їх належністю до різних соціальних груп. З огляду на сказане вище слід погодитися з А. Горнфельдом, який, хоча й визнає, що смисл архітектурного тексту, звичайно, залежить від установок його творців, але водночас і від тих вічно нових питань, які ставлять вічно нові, безкінечно різноманітні його глядачі. Отже, архітектурні об'єкти продукують смисли, які їх творці не передбачали. Архітектура спирається на коди, що не є суто архітектурними, але дають змогу зрозуміти смисл повідомлення. Символічний зміст архітектурного об'єкта змінюється, отримує нові символічні значення і смислові варіації.

В даному контексті ми повинні звернути увагу ще на одну проблему. Н. Хома вказує на наявність серед двох дослідників двох позицій у питанні про те, які складові архітектури здійснюють пріоритетний вплив на розвиток суспільства. За її словами, одні стверджують, що образ архітектурного об'єкта, його форма і надалі залишається основною силою архітектури, натомість інші акцентують на тому, що архітектурна форма поступово втрачає значення, поступаючись зростанню ролі призначення об'єкта та його функціональності, та й сама форма дедалі частіше зумовлюється соціальними потребами. При цьому сама авторка схиляється до другої точки зору, звертає увагу на те, що «незвичні будівлі, площі, парки сприяють спілкуванню людей, і, змінюючи якість міського простору, трансформують свідомість жителів», вводить поняття «демократично зорієнтованих архітекторів» [26, с. 96].

Звернемося до одного з найвидатніших архітекторів ХХ ст. О. Німейєра, автора нинішнього образу столиці Бразилії та багатьох інших архітектурних об'єктів. Заочно дискутуючи з функціоналізмом Ле Карбюз'є, він погоджувався з тим, що «архітектура повинна бути функціональною», але водночас зауважував, що вона має бути «в першу чергу прекрасною та гармонічною». На виставці своїх праць у Луврі в 1965 р. О. Німейєр зазначив: «Я розробив сотні проектів, але повинен зізнатися, що в цілому не задоволений своєю

роботою, оскільки вона ніколи не приносила користь знедоленим класам, але ж біднота становить більшість бразильської нації...» [38].

З думки О. Німейра випливає, що зазначені Н. Хомою позиції неов'язково принципово протистоять одна іншій. Ідеї перетворення соціальних просторів, їх гуманізації та демократизації зовсім не суперечить той погляд, що саме форма є активним чинником впливу на соціальні відносини. Більше того, саме такий погляд є найадекватнішим у контексті дослідження образів, які створюються архітектурою. Адже якщо такі образи, як зазначено вище, є насамперед продуктами свідомості, а архітектура має бути насамперед прекрасною та гармонічною, то сама форма архітектурного об'єкта стає елементом його змісту.

Як приклад впливу форми на розвиток соціально-політичних відносин можна навести історію президентських резиденцій Туреччини. Як відомо, упродовж тривалого періоду ХХ ст. Туреччина за формою державного правління була парламентською республікою. Фактичним главою держави був Прем'єр-міністр, натомість Президент був значною мірою символічною політичною фігурою. Резиденцією президентів країни тривалий час була Чанкайя (рис. 1). У 2011 р. в часи прем'єрства Т. Ердогана стали будувати нову резиденцію для глави уряду Ак Сарай (рис. 2), яка була розкішнішою та більшою не лише за Чанкайя, а й, як свідчать спостерігачі, за Букінгемський та Єлисейський палаці, Кремль тощо. У 2014 р. Т. Ердогана обрали Президентом Туреччини й він заявив, що не буде переїжджати до Чанкайя, а залишиться в Ак Сарай, натомість Чанкайя він «віддав» новому Прем'єру. По суті, глава держави символічно заманіфестував зміну ролей цих політичних посад. Через 3 роки відбувся референдум, на якому громадяни Туреччини підтримали поправки до конституції, якими запроваджувалася президентська форма

Рис. 1. Резиденція президентів Туреччини до 2014 р.
Фото armenpress.am

Рис. 2. Ак Сарай – резиденція Т. Ердогана.
Фото ibud.ua

державного правління, зокрема Президент ставав главою виконавчої влади, а посада Прем'єра була скасована.

Рис. 3. Луксорський обеліск.
Фотомо <http://planetofdream.com>

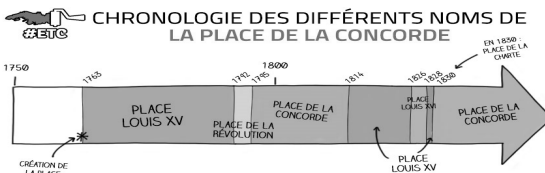

Рис. 4. Історичні зміни назв площі Згоди.
Джерело: etaletaculture.fr

Рис. 5. Вандомська колона.
Фотомо sandra-rimskaya.livejournal.com

Ще одним прикладом впливу на суспільство архітектурної форми, яка водночас стає змістом, є площа Згоди в Парижі. Ми не маємо змоги проаналізувати усі зміни, які відбулися з нею, але коротко зупинимося на її композиційному центрі. З часів її заснування у 1760-их рр. такою була статуя короля Людовика XV, іменем якого тоді площа називалася. У роки Великої Французької революції статую повалили та встановили замість неї статую Свободи. Біля неї розташовувалася гільйотина, де страчували людей. За ці роки площа змінила кілька назв – Людовика XV, Згоди, Революції (рис. 4).

На зламі 1820–1830-их рр., після закінчення буремних революційних та воєнних років площу відновили. Представники різних політичних таборів сперечалися не лише як назвати тепер площу, а й що зробити її композиційним центром. Монархісти пропонували Людовика XV, його сина Людовика XVI, страченого на цій площі, республіканці були категорично проти, бонапартисти пропонували в цій ролі Наполеона. Врешті за рішенням імператора на площі встановили «політично нейтральний» Луксорський обеліск (рис. 3), який Франції подарував віце-король Єгипту, а саму площу перейменувати на площу Згоди. Цю назву вона має й нині. Суть рішення полягала у перетворенні площі на таку, яка примиряє політичні табори, сприяє збереженню єдності нації.

Інший архітектурний об'єкт Парижу – Вандомська колона – є прикладом вищезазначених динамічних якостей архітектури, здатності змі-

нювати своє інформаційне навантаження, образи, які вона викликає у споживачів. Вона була збудована за наказом імператора Наполеона у 1806–1810 рр. та за зразком римського імператора Трояна. Це була колона військових перемог Наполеона, вона звеличувала триумф його завойовницької політики. Він був зображений його давньоримським імператором із знаками слави – лавровим вінком, крилатою богинею перемоги, а також мечем, на який спиралася його права рука – та рука, якою й здійснюється правління. У ході численних французьких революцій XIX ст. її неодноразово руйнували як символ диктатури та войовничості, а потім відновлювали. Останній раз це зробили у 1871 р. Після поразки Паризької комуни її знову відновили, але на цей раз вона значно змінилася (рис. 5). Зокрема, меч опинився у піхвах. Отже, скульптура нагадувала про колишні перемоги як елемент національної слави, але водночас ставала образом миру, тобто зовсім іншим, ніж була у всі попередні роки [39]. Це було зумовлено змінами самого французького суспільства.

Ще один приклад з історії архітектурних об'єктів демонструє, що факти активності форми об'єкта як засобу формування соціально-політичних відносин, динамізму архітектури в контексті такого формування не означають, що архітектор при створенні об'єкта нічим не обмежений. Оскільки образи політичних явищ та суб'єктів формуються в суспільній свідомості, вони вкорінені в існуючі в суспільстві інформаційні ланцюги, відтак форма архітектури та особливості сприйняття архітектурних об'єктів визначаються значною мірою традиціями, звичками, способами мислення, вона прив'язана до існуючих архетипів (хоча знову ж таки вона здатна змінюватися разом із суспільством). Дуже цікавим у цьому відношенні є приклад пам'ятників Шевченка. Якщо ми

Рис. 6. Пам'ятник Т. Шевченку в Києві (1939).
Фото uk.wikipedia.org

Рис. 7. Пам'ятник Т. Шевченку в Вашингтоні (1964).
Фото commons.wikimedia.org

**Рис. 8. Пам'ятник Т. Шевченку в Чернігові (1992).
Фото: Svoboda.fm**

та багатьох інших містах світу. Ситуація в Україні змінилася в останні 10–15 років ХХ ст., а також у ХХІ ст. Пам'ятники, зведені у цих роках у багатьох

**Рис. 9. Пам'ятник Т. Шевченку у Львові (1992).
Фото: yandex.ua**

містах Східної, Центральної України, зображують Шевченка молодою, енергійною людиною

подивимося на усі пам'ятники Кобзарю 1930–1970-их рр. у колишньому Радянському Союзі, ми побачимо у них стару, згорблену людину. Перші такі пам'ятники постали у Харкові та Києві (рис. 6). Така тенденція йде від 1930-их рр. Коли тодішнім керівникам КП(б)У показали перший макет пам'ятника Шевченку в Києві, вони наказали зістарити того, оскільки, «якщо ми зведемо такий пам'ятник, то завтра нас народ усуне від влади». Тому усі радянські пам'ятники Шевченку повинні були гасити можливу протестну активність населення. З цим різко контрастували пам'ятники Шевченку, збудовані після Другої Світової війни у Варшаві, Празі, Вашингтоні (рис. 7)

Один із нечисленних пострадянських пам'ятників, де пророк був зображений у традиціях, схожих до попередніх радянських, стоїть у Львові (рис. 9). Ці розбіжності потребують додаткового аналізу, але ризикнемо висловити гіпотезу, що така розбіжність образу Шевченка символізує різні підходи регіональних спільнот України до самої України – якщо для наддніпрянців це молода нація, яка зростає, здатна до експансії, то для галичан Україна – це нація, яка насамперед має глибоке, багатовікове коріння, й саме традиціоналізм, консерватизм потрібен для її розбудови.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, слід зробити такі висновки. Сучасні тенденції суспільно-політичного розвитку ведуть до зростання ролі символічної політики. Одним

з інструментів останньої – архітектура. Проте архітектура не лише віддзеркалює реалії суспільно-політичного розвитку. Вона сама перетворюється на політичну дійсність і здатна впливати на формування суспільно-політичних відносин. Механізмом такого впливу є самостійне формування смислів архітектурних об'єктів споживачами архітектури. Відтак архітектура є самостійним чинником формування суспільно-політичної дійсності поза межами задуму архітекторів або замовників будівництва. Розбіжності у сприйнятті архітектурних об'єктів зумовлені розбіжностями соціального позиціонування споживачів. Також залежно від форми архітектури та від змін у самому суспільстві вона здатна еволюціонувати, змінювати образи й таким чином змінювати суспільство.

Відтак перспективи подальших досліджень ролі архітектури у візуалізації політичних відносин ми вбачаємо у вивченні політичного символізму як окремих, індивідуальних, архітектурних об'єктів, так й архітектурних просторів. Наразі такий проект реалізується у Київському національному університеті будівництва і архітектури, де автори цієї статті впровадили дисципліну «Політична символізація в архітектурі». У межах її вивчення студентами вже підготовлено низку якісних наукових праць, присвячених різним архітектурним об'єктам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Константинова В. Г. Феномен имиджа в научных исследованиях. *Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика*. 2011. Т. 17. №4. С. 221–225.
2. Bourdieu P. Sur le pouvoir symbolique. *Annales. Economic, sociétés, civilisations*. 1977. 32 année, N. 3. P. 405–411.
3. Малинова О. Ю. Тема прошлого в риторике президентов России. *Pro et Contra*. 2011. Т. 15, №3–4. С. 106–122. URL: http://carnegieendowment.org/files/ProetContra_52_106-122.pdf (дата звернення: 20.03.2019).
4. Політологічний енциклопедичний словник / [уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.]; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.
5. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2015. 492 с.
6. Сучасна політична лексика: енциклопед. слов.-довід. / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2015. 396 с.
7. Політологія: енциклопед. слов. / [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома]; за ред. В. П. Мельника. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.

8. Поцелуев С. П. Символическая политика: констелляция понятий для подхода к проблеме. *Политические исследования*. 1999. № 5. С. 62–75.
9. Moles A. A. *Information Theory and Esthetic Perception* / Translated by Joel F. Cohen. Urbana: University of Illinois Press, 1966. 217 p.
10. Meyer T. *Die Transformation des Politischen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1994. 275 s.
11. Перегуда Є. В., Івашко О. Д. Візуалізація як механізм символічної політики (кейс муралізму в постреволюційній Україні). *Держава і право. Серія Політичні науки* : зб. наук. праць. 2016. Вип. 71. С. 3–14.
12. Шерман О. Мистецтво як елемент політичного простору: діахронічний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2015. Вип. 7. С. 327–332.
13. Кочетков В. В. Международно-политический символизм архитектуры правительственных зданий. *Вестник Моск. ун-та. Серия 18. Социология и политология*. 2015. № 1. С. 109–126.
14. *Architecture and planning under different political systems* / D. Urban Vestbro (editor). Stockholm: ARC•PEACE, 2014. 120 p.
15. Hatherley O. *Across the Plaza: The Public Voids of the Post Soviet City*. London; Moscow: Strelka Press, 2012. 72 p.
16. Low S. Homing the City: An afterthought. *Home Cultures : The Journal of Architecture, Design and Domestic Space*. 2016. Vol. 13, Issue 2. P. 215–220.
17. Low S. M. *On the Plaza: The Politics of Public Space and Culture*. Austin: University of Texas Press, 2000. xx, 274 p.
18. Місто й оновлення. Урбаністичні студії / Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьоля в Україні; редкол.: С. Шліпченко, В. Тимінський, А. Макаренко, Л. Малес, І. Тищенко. Київ: ФОП Москаленко О. М., 2013. 360 с.
19. Хома Н. М. Політична урбаністика: концептуалізація предметного поля. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2016. Вип. 6. С. 250–257.
20. Orhan E. Reflection of political restructuring on urban symbols: the case of presidential palace in Ankara, Turkey. *Journal of Architecture and Urbanism*. 2016. Vol. 40, Issue 3. P. 206–219.
21. Kumar S. Interpreting the Scales of Justice: Architecture, Symbolism and Semiotics of the Supreme Court of India. *International Journal for the Semiotics of Law – Revue internationale de Sémiotique juridique*. 2017. Vol. 30, Issue 4. P. 637–675.
22. Хома Н. М. Кластерний підхід до організації представницької архітектури: аналіз підходів із позицій політичної урбаністики. *Панорама політологічних студій*. 2016. № 1 (14). С. 6–15.
23. Эллард К. Среда обитания: Как архитектура влияет на наше поведение и самочувствие / [пер. с англ. Е. Корюкиной, А. Васильевой]. 3-е изд. Москва: Альпина Паблишер, 2018. 287 с.
24. Ellard C. *Places of the Heart: The Psychogeography of Everyday Life*. New York: Bellevue Literary Press, 2015. 255 p.
25. *Power and Architecture: The Construction of Capitals and the Politics of Space* /ed. by M. Minkenberg. New-York: Berghahn Books, 2014. xiv, 305 p.

26. Хома Н. М. Архітектурний символізм: політика, виражена у камені. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*, 2015. Вип. 18. С. 92–97.
27. Ситар С. Архитектура и политика: от ренатурализации к безграничной любви. 2-е изд. Москва: Стрелка Пресс, 2017. 31 с.
28. Лосев А. Ф. Дерзание духа. Москва: Политиздат, 1988. 366 с.
29. Гинзбург Моисей Яковлевич. URL: <http://famous.totalarch.com/ginsburg> (дата звернення: 20.03.2019).
30. Росман В. И. Столицы. Их разнообразие, закономерности развития и перемещения. Москва: Изд-во Ин-та Гайдара, 2013. 333, [1] с.
31. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: внешние расширения человека / пер. с англ. В. Г. Николаева. 4-е изд. Москва: Кучково поле, 2014. 464 с.
32. Sedlmayr H. Die Architektur Borrominis. Hildesheim; New York: G. Olms, 1986. xxviii, 17–161 p., iv, [16] p. of plates: 83 ill.
33. Федоров В. В., Коваль И. М. Мифосимволизм архитектуры. Изд. 2-е. Москва: URSS, 2009. 206 с.
34. Мисюров Д. А. Комбинаторика общественного развития: варианты трансформаций символических моделей. *Политические исследования*. 2009. № 5. С. 18–31.
35. Negroponte N. Soft Architecture Machines. Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1975. 239 p.
36. Loonen R. C. G. M., Trčka M., Cóstola D., Hensen J. L. M. Climate adaptive building shells: state-of-the-art and future challenges. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 2013. Vol. 25. P. 483–493.
37. Петровская Е. Адаптивная архитектура: Простота для сложных решений. URL: <https://urbanlook.ru/adaptivnaya-arxitektura-prostota-dlya-slozhnykh-reshenij/> (дата звернення: 20.03.2019).
38. Нимейер Оскар. URL: <https://tunnel.ru/post-nimejjer-oskar> (дата звернення: 20.03.2019).
39. Рябов Ф. Г. Стоило ли низвергать Вандомскую колонну? URL: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/VENDOME.HTM> (дата звернення: 20.03.2019).

REFERENCES

1. Konstantinova, V. G. (2011). Fenomen imidzha v nauchnyh issledovaniyah. *Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. A. Nekrasova. Seriya: Pedagogika. Psihologiya. Socialnaya rabota. Yuvnologiya. Sociokinetika. – Bulletin of N. A. Nekrasov Kostroma State University. Series: Pedagogy. Psychology. Social work. Juvenology. Sociokinetics*, 17(4), 221–225 [in Russian].
2. Bourdieu, P. (1977). Sur le pouvoir symbolique. *Annales. Economic, sociétés, civilisations*, 32(3), 405–411.
3. Malinova, O. Yu. (2011). Tema proshlogo v ritorike prezidentov Rossii. *Pro et Contra*, 15(3-4), 106–122. Retrieved from carnegieendowment.org/files/ProetContra_52_106-122.pdf [in Russian].

4. Trebin, M. P. (Ed.) (2015). *Politologichnyi entsyklopedychnyi slovnyk* / [uklad.: L. M. Herasina, V. L. Pohribna, I. O. Polishchuk ta in.]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
5. Khoma, N. M. (Ed.) (2015). *Novitnia politychna leksyka (neolohizmy, okazionalizmy ta inshi novotvory)* / [I. Ya. Vdovychyn, L. Ya. Uhryn, H. V. Shypunov ta in.]. Lviv: «Novyi Svit-2000» [in Ukrainian].
6. Khoma, N. M. (Ed.) (2015). *Suchasna politychna leksyka: entsykloped. slovnyk-dovidnyk* / [I. Ya. Vdovychyn, L. Ya. Uhryn, H. V. Shypunov ta in.]. Lviv: «Novyi Svit-2000» [in Ukrainian].
7. Melnyk, V. P. (Ed.) (2014). *Politolohiia: entsyklopedychnyi slovnyk* / [V. M. Denysenko, L. Ya. Uhryn, N. M. Khoma]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
8. Poceluev, S. P. (1999). Simvolicheskaja politika: konstelljacija ponjatij dlja podhoda k probleme. *Politicheskie issledovanija – Political Studies*, 5, 62–75 [in Russian].
9. Moles, A. A. (1966). *Information Theory and Esthetic Perception* / Translated by Joel F. Cohen. Urbana: University of Illinois Press.
10. Meyer, T. (1994). *Die Transformation des Politischen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
11. Pereguda, Ye. V., Ivashko, O. D. (2016) Vizualizatsiia yak mekhanizm symvolichnoi polityky (keis muralizmu v postrevoliutsiinii Ukraini). *Derzhava i pravo : zbirnyk naukovykh prats. Serii: Politychni nauky – State and Law: Collection of Scientific Works. Series: Political Science*, 71, 3–14 [in Ukrainian].
12. Sherman, O. (2015). Mystetstvo yak element politychnoho prostoru: diakhronichni aspekt. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Filosofskoho-politologichni studii – Bulletin of Lviv university. Series: Philosophical and Political Studies*, 7, 327–332 [in Ukrainian].
13. Kochetkov, V. V. (2015). Mezhdunarodno-politicheskij simvolizm arhitektury pravitelstvennyh zdaniy. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya. 18. Sociologiya i politologiya – Bulletin of Moscow University. Series 18. Sociology and Political Science*, 1, 109–126 [in Russian].
14. Vestbro, D. U. (Ed.) (2014). *Architecture and planning under different political systems*. Stockholm: ARC•PEACE.
15. Hatherley, O. (2012). *Across the Plaza: The Public Voids of the Post Soviet City*. London; Moscow: Strelka Press.
16. Low, S. (2016). Homing the City: An afterthought. *Home Cultures: The Journal of Architecture, Design and Domestic Space*, 13(2), 215–220.
17. Low, S. M. (2000). *On the Plaza: The Politics of Public Space and Culture*. Austin: University of Texas Press.
18. *Misto y onovlennia. Urbanistychni studii* (2013) / Predstavnytstvo Fondu im. Hainrikha Bollia v Ukraini; Redkol.: S. Shlipchenko, V. Tyminskyi, A. Makarenko, L. Males, I. Tyshchenko. Kyiv: FOP Moskalenko O. M. [in Ukrainian].
19. Khoma, N. M. (2016) Politychna urbanistyka: kontseptualizatsiia predmetnoho polia. *Studia politologica Ucraino-Polona*, 6, 250–257 [in Ukrainian].
20. Orhan, E. (2016). Reflection of political restructuring on urban symbols: the case of presidential palace in Ankara, Turkey. *Journal of Architecture and Urbanism*, 40(3), 206–219.

21. Kumar, S. (2017). Interpreting the Scales of Justice: Architecture, Symbolism and Semiotics of the Supreme Court of India. *International Journal for the Semiotics of Law – Revue internationale de Sémiotique juridique*, 30(4), 637–675.
22. Khoma, N. M. (2016). Klasternyi pidkhdid do orhanizatsii predstavnytskoi arkhitektury: analiz pidkhdodiv iz pozytsii politychnoi urbanistyky. *Panorama politolohichnykh studii – Panorama of Political Studies*, 1(14), 6–15 [in Ukrainian].
23. Jellard, K. (2018). *Sreda obitanija: Kak arhitektura vlijaet na nashe povedenie i samochuvstvie / Perevod s anglijskogo* [Eleny Korjukinoj, Anastasii Vasil'evoj]. 3-e izd. Moskva: Al'pina Publisher [in Russian].
24. Ellard, C. (2015). *Places of the Heart: The Psychogeography of Everyday Life*. New York: Bellevue Literary Press.
25. Minkenberg, M. (Ed.) (2014). *Power and Architecture: The Construction of Capitals and the Politics of Space*. New-York: Berghahn Books.
26. Khoma, N. M. (2015). Arkhitekturnyi symvolizm: polityka, vyrazhena u kameni. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Serii 22. Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin – Scientific journal of National Pedagogical Drahomanov University. Series 22. Political sciences and methods of teaching socio-political disciplines*, 18, 92–97 [in Ukrainian].
27. Sitar, S. (2017). *Arhitektura i politika: ot renaturalizacii k bezgranichnoj ljubvi*. 2-e izd. Moskva: Strelka Press [in Russian].
28. Losev, A. F. (1988). *Derzanie duha*. Moskva: Politizdat [in Russian].
29. Ginzburg Moisej Jakovlevich. Retrieved from <http://famous.totalarch.com/ginsburg> [in Russian].
30. Rossman, V. I. (2013). *Stolicy. Ih raznoobrazie, zakonomernosti razvitija i peremeshhenija*. Moskva: Izd-vo In-ta Gajdara [in Russian].
31. Makljuven, G. M. (2014). *Ponimanie Media: vneshnie rasshirenija cheloveka / Per. s angl. V. G. Nikolaeva*. 4-e izd. Moskva: «Kuchkovo pole» [in Russian].
32. Sedlmayr, H. (1986). *Die Architektur Borrominis*. Hildesheim; New York: G. Olms.
33. Fedorov, V. V. & Koval', I. M. (2009). *Mifosimvolizm arhitektury*. Izd. 2-e. Moskva: URSS [in Russian].
34. Misjurov, D. A. (2009). Kombinatorika obshhestvennogo razvitija: varianty transformacij simvolicheskikh modelej. *Politicheskie issledovanija – Political Studies*, 5, 18–31 [in Russian].
35. Negroponte, N. (1975). *Soft Architecture Machines*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
36. Loonen, R. C. G. M., Trčka, M., Cóstola, D., Hensen, J. L. M. (2013). *Climate adaptive building shells: state-of-the-art and future challenges*. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 25, 483–493.
37. Petrovskaja E. Adaptivnaja arhitektura: Prostota dlja slozhnyh reshenij. Retrieved from <https://urbanlook.ru/adaptivnaya-arxitektura-prostota-dlya-slozhnyx-reshenij/> [in Russian].
38. Nimejer Oskar. Retrieved from <https://tunnel.ru/post-nimejjer-oskar> [in Russian].

39. Rjabov, F. G. Stoilo li nizvergat' Vandomskuju kolonnu? Retrieved from <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/VENDOME.HTM> [in Russian].

Перегуда Евгений Викторович, доктор политических наук, профессор, заведующий кафедры политических наук Киевского национального университета строительства и архитектуры, Украина

Гербут Надежда Анатольевна, кандидат политических наук, доцент кафедры политических наук Киевского национального университета строительства и архитектуры, Украина

ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ СРЕДСТВАМИ АРХИТЕКТУРЫ

Современные тенденции обуславливают значительную роль визуализационного механизма символической политики. Символ не только представляет действительность, он тождественен ей. Механизмом ее формирования определено восприятие символического объекта, обусловленное социальным позиционированием. Связь архитектуры и политики продемонстрирована на примерах президентских резиденций Турции, памятников Т. Шевченко, а изменение информационного наполнения объекта – площади Согласия и Вандомской колонны.

Ключевые слова: символ, символическая политика, визуализация, архитектура, сознание.

Pereguda Ievhen Viktorovych, Doctor of Political Science, Professor, Head at Department of Political Sciences, Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine

Herbut Nadiia Anatoliivna, PhD (Political Science), Associate Professor at Department of Political Sciences, Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine

VISUALIZATION OF POLITICAL RELATIONS BY THE MEANS OF ARCHITECTURE

Problem setting. *The architecture has the powerful potential of impact on political consciousness of citizens. This role is reinforced due to the development of high technologies, growing data streams, etc. The policy of national memory in Ukraine is the testimony of this phenomenon.*

Recent research and publications analysis. The researches, devoted to the relations between the architecture and politics, including the problem of human rights, are spread recently. The studying of architecture impact on formation of symbolic policy, are spread within Urban Studies. O. Hatherley, S. Low et al. study the impact of city squares on political communications. The significant contribution into study on impact of architecture on social relations was made by neuropsychologist C. Ellard. Some researchers have analyzed the political the political aspects of the government institutions architecture. N. Khoma develops the theoretical principles for political Urban Studies in Ukraine. However, there are the contradictions in national researches; they often pay attention only to reflection of tendencies for political development in architecture.

Paper objective. The paper objective is to analyze the mutual impact of architecture and social political relations, in particular, architecture ability not only to reflect the tendencies in social political development but to impact on them.

Paper main body. A symbol not only represents the social actuality, it is such actuality and it forms it within dynamic aspect. This stipulates not only the propagandist but social organizing functions of architecture. Hereby, the architectural objects produce the senses, which their creators have not anticipated. Moreover, they can change the symbolic load with time. The mechanism to form the actuality through symbolization is the embodiment of new sense into symbolic object by its consumer, and the discrepancies in perception relate to different social positioning of consumers. The theoretical substantiation of these phenomena is the concept by M. McLuhan, in particular, his principle according to which the medium is the message the medium is amputated from its creator. As a result of this, the architecture can refer to other actuality, namely to society with its range of persuasions, emotions, etc.

The history of president's residencies in Turkey is analyzed in the paper as the example for impact of form on development of political relations. Moving of the President to the new residence was preceded to constitutional implementation of president's government. Place de la Concorde and Vendome Column in Paris were chosen as the example for change in information content of architectural objects. The authors explain the discrepancies in shapes for T. Shevchenko monuments in Ukraine with discrepancies in concepts of nation, which are defended by different regional communities in Ukraine.

Conclusions of the research. The authors refer the perspectives for researches on role of architecture in formation of political relations to accumulation of actual material both as to symbolization of certain architectural elements and mechanisms to form the senses of architectural spaces.

Keywords: symbol, symbolic policy, visualization, architecture, consciousness.

